

Anita Runjić-Stoilova
Split

DUNJA KALILIĆ: ČAKAIKU

Matica hrvatska, Split, 2022.

Splitskim su govorom dosad pisali poznati i manje poznati autori, a u novije vrijeme zaista možemo naći vrlo zanimljiva dijalektna djela na tome govoru. Među autorima novijega vremena čija su djela vrijedna i s aspekta književnosti i s aspekta dijalektologije, ističe se Dunja Kalilić, vrlo produktivna pjesnikinja i prozaistica koja piše i na standardnome jeziku i na dijalektu. Njezin je književni opus zaista impozantan; napisala je desetak zbirki pjesama, jednu zbirku pjesama u prozi, šest zbirki novela, tri romana, jedan putopis te brojne pjesme, pjesmopriče i romane za djecu.

Godine 2022. u izdanju Matice hrvatske Split izišla je zbirka haiku pjesama, zanimljivoga naslova, u kojem se autorica poigrala riječima – *Čakaiku*. Zbirka je namijenjena svima koje zanima poezija i haiku, ali i splitski govor, od znanstvenika koji u njoj može naći korpus za lingvističku obradu do čitatelja amatera koji će uživati u ljepoti autoričine riječi, a posebice mladog čovjeka koji će u njoj otkriti zaboravljeni, odnosno njemu sasvim novi jezik. Baš poput jedne osmogodišnje djevojčice kojoj se knjiga našla u rukama i za koju je komentirala da joj se sviđa »zato šta su riječi nekako lipe, a i stihovi su lipi i ugodni za čitanje. Neke razumin, neke ne razumin. Ova rečenica *dica beredu smokve priko sto godin* na hrvatskom jeziku znači *djeca beru smokve preko sto godina*.« Zanimljiva je bila njezina primjedba, bliska lingvističkoj istini, da se radi o dva različita jezika.

Splitski govor zaista možemo smatrati jezikom, kao uostalom i druge mjesne govore i dijalekte, jer su upravo oni stvarni baštinici ljudskoga društva i kulture. I baš poput jezika, posebice onih manjih, ugroženi su i pred izumiranjem zbog brojnih faktora, posebice globalizacije i digitalizacije. Jedan od razloga izumiranja splitske čakavštine jest da se jezična baština danas općenito ne njeguje dovoljno. Unatoč

činjenici da se splitski govor, kao i drugi hrvatski govori, smatra nematerijalnom kulturnom baštinom i kao takvi su dio nacionalnoga registra kulturne baštine, pokušaji da se on sačuva zaista su rijetki. Uz neke iznimke, gurnut je na margine društvenoga interesa; ne uči se sustavno u školama (sve je svedeno na individualni napor i interes pojedinih nastavnika), ne podržavaju ga sustavno nacionalne institucije, a ugrožen je i zbog nestanka usmene kulture. Ova zbirka haiku pjesama pjesnikinje Dunje Kalilić baš je takva iznimka, njezin hvalevrijedan napor u procesu očuvanja splitskoga idioma.

Zbirka se sastoji od dvaju dijelova. U prvome dijelu pjesnikinja pleće svoj čakaiku u nekoliko tematskih cjelina, u zanimljivome konceptu. Naime, svaka je cjelina najavljena jednim haikuom koji tematski uokviruje pjesme koje slijede. Prisjećajući se nekih davnijih vremena, proživljavajući stare običaje ili jednostavno promatrajući svijet i grad oko sebe, autorica progovara jezikom svojih predaka. U drugome dijelu četrdeset je stranica Rječnika, kako autorica kaže *manje poznati riči*.

Zbirka počinje pjesmom o *jenoj brodici*, personifikaciji poezije ili jezika, ona je *zlatnin ričin urešena i za nas uvik plovi*. Ta je brodica, i stilizirana na naslovnici, i ona stvarna, proputovala pola svijeta i ima za Dunju posebno značenje. Ona je i poezija i jezik, ali i pjesnikinja sama. Slijedi haiku o prisutnosti »čakavice« u našim životima (*od prvega plača sve do zanjega smija čakavice poj*) kao najava da će stihovi biti upravo na njoj. Tri sljedeća uvodna haikua pojašnjavaju nastanak Dunjina neologizma čakaiku – haiku na čakavici: stihovi su prekrasni, jednostavni, identični su ritmom, ponavljanjima, s jedne strane *čakavica*, s druge *haiku-verš*, *inamoralni su se i vinčali u ovoj knjizi*:

Ona – moja zemja,

Mir, lipota i jubav.

Ona – čakavica.

On – tuja zemja,

Mir, lipota i jubav.

On – haiku-verš.

Inamoralni se.

Ovi libar ji vinčaje

Imenom – ČAKAIKU.

Osim spomenutih prvih stihova, zbirka donosi ukupno 302 haikua podijeljenih po poglavljima. S uvodnih pet haikua, pet naslova i dvama završnim, zbirka ukupno donosi 314 pjesama.

Poglavlja su tematska, i svako od njih na neki način definira »čakavicu«. U prvome je čakavica grad, kaže autorica: Čakavica je dvor, kuća, balatura, palac, kampanel. Ima 57 pjesama. U drugome je čakavica obitelj, odnosno žene u obitelji – Čakavica je divojka, žena, nona i mater. Mater. Također sadrži 57 pjesama. Treća

su tema muškarci u obitelji, najavljeno haikuom Čakavica je ribar, težak, mornar, did, otac, čovik. Taj dio sadrži 81 pjesmu. U idućem poglavlju tema je također grad. Kaže autorica: Čakavica je kaleta i ponistra, pjaca i riva. Uključene su 33 pjesme. Posljednje poglavlje tematski se veže za prirodu. Čakavica je zemja, stina, tić i cvit. *I more, more!* Sadrži 79 pjesama. Na kraju se pjesnikinja vraća na važnost *riči*, odnosno jezika i nakon haikua o *riči* donosi pjesmu o *jaziku*, vrlo upečatljivu i figurativnu. Izdvojila bih stihove:

*i tanca sa svojim ČA ovo kolo o' riči
okolo cile balote Zemje tanca*

Zbirku odlikuje jednostavnost jezika i predočenih slika, koje vraćaju u djetinjstvo, oživljuju uspomene. Zaboravljene su to slike koje u trenutku vrate sjećanje na događaj, na miris, na okus, primjerice:

*jena naranča i važ pun galetini na vrj kredence,
fregula sira, dva poma i kukumar. I feta pršuta;
uza zid se dimi. Gradelaju se srdele. Maška se liže.*

*Iz kužine vonj. Frigani gavunići i lešo kavul.
materin jubac ćutiš i kad ona ni tot. Dičji obraz panti.*

Neke su slike dirljive, izazivaju melankoliju, recimo:

*na tiramolju šušni se bjankarija. Duge mudante,
na gvantijeru srebrena cukarjera sa kućarionom
Did gleda mandrač. Vidi staru gajetu i tare suze.*

Ili, s druge strane, izazivaju sreću i osmijeh, na primjer:

*Nova susida sunča se na taracu. On stoji atento.
Doša mu susid. Prosela se katrida. Još se karadu.
Umisto njokade paričala mu pulentu. Cili infotan.*

U susidovu kuću žena drži tri kantuna – demižana četvrti

Kako god bilo, ostaju kao svjedoci jednoga prošlog vremena. Izdvojila bih još neke zanimljive stihove:

*Plava tičica u san njezin uletila. Jutros jema krila.
Dva monograma na dvi bile intimele za nju muža
Zvizde s neba stivaje na svoj kušin ka dil molitve
Zid u kaletu tribaš ćut kad ti šapje rič čakavice
Puno lipi besid moreš uvatit iza škuri. Čakula drimje
Ponistra u kalu jema barenko jedan cvit oli lipu facu
Trogirskariva puna male i vele dice. Usrid stoji škola
Sve naše rive istu lipozu dilidu – Jadransko more
Sunce nas tradi. Oće poč leć na posteju. Modra blazinja
Kad si na vrj brda more nidir nima kraj. Ti si mu ankora.
Dok gledaš more ćutiš se ka njegov škroj i čekaš svoj brod*

Pjesnikinja Dunja Kalilić vrlo je figurativna, u stihovima isprepliće razne figure i na planu izraza i na planu sadržaja: od raznih ponavljanja, npr. *kalu ol' kaletu klapa a kapela*; inverzija, zrcalnih struktura, npr. *zaraj čega uvik more? – jer more je uvik*; onomatopeja – *lagana bava po listoviman smokve šuška ka kiša*; do figura na planu sadržaja, primjerice personifikacije – *bonace koja proliva uje priko valovi, more koje je zaknjalo, more koje je bisno, koje će uteć, maeštral koji kokolaje, jugo i kiša šotobraco po rivi, čakula koja drimje* ili metafore: *sestre mendule osvanile u proliće u vinčanican; dičje joči pitura smij, tvoja je rič gucaj materina mlika, zvizde stivaje na kušin ka dil molitve*.

U drugome dijelu knjige, na četrdesetak stranica autorica donosi rječnik sa 751 glosom, što djelu svakako daje dodatnu vrijednost. Pjesnikinja ga naziva rječnikom *manje poznati riči*, riječi koje smo možda zaboravili, a na ovaj ćemo ih se način prisjetiti. Rječnici takve vrste, uz zbirku pjesama, novela ili romana na dijalektu, od izuzetne su vrijednosti lingvistima, ali i jezičnim laicima, jer stare riječi otimaju zaboravu. Koristimo se njima sve rjeđe, npr. *mirine* u koje smo se kao djeca sakrivali, *šumprešavat, kularina, potakjat, krtol, prosest se, žvelto, inamorana, pinkicu, ištrapat, opotit* i mnoge druge. Vidimo po leksiku da su te pitke i sadržajno zanimljive crtice vrijedne s aspekta jezika. Dobro je poznato da je govor grada Splita slojevit i da je, osobito u posljednje vrijeme, doživio znatne promjene. Jezična analiza pokazuje da je pjesnikinja, osim u spomenutom leksiku, dobro preslikala jezično stanje starijega naraštaja Splićana, čime se promiče splitski govor i pridonosi njegovu očuvanju.

Pjesnikinja Dunja Kalilić želi sačuvati *spli'sku rič*, jezičnu čistoću, autohtonost staroga splitskog izričaja. Takvi primjeri, odnosno postojanje splitske čakavštine u pisanome obliku može i treba poslužiti svima, i znanstvenicima i neznanstvenicima, kao poticaj za budući rad u sakupljanju, očuvanju i oživljavanju nematerijalne kulturne baštine. Svaki jezik, svaki dijalekt, bez obzira koliko malen bio, reflektira svoj svijet vlastitim vrijednostima, filozofijom, i specifičnim kulturnim odrednicama.

Zbog toga je ova zbirka vrijedan pokušaj u očuvanja splitskoga idioma. Prenoseći svoje misli i osjećaje, i to u formi haikua, jezikom svojih predaka, Dunja Kalilić odškrinula je kovčeg nematerijalne kulturne baštine, nadamo se i najmlađim generacijama, koje će se sutra *priko roze ponistre kortedavat, inamoravat i vinčavat*.